

multálním zřetězení a popsal řadu původních metodik k její registraci.

A. P. Sopikov (Leningrad, SSSR) předložil příspěvek *Vliv skupiny na chování člena skupiny*. Zkoumal konformismus při vnímání délky metrou vlivu umělé skupiny, která po předchozí domluvě odpovídala experimentátorovi nesprávně, na pokusnou osobu.

Do symposia byly dále zahrnuty příspěvky:

H. Fischer (Zürich, Švýcarsko): *Komunikace a organizace v malých skupinách*, B. Hornowski (Poznaň, Polsko): *Vliv morálních postojů v malých pracovních skupinách*, B. H. Raven (Los Angeles): *Psychologické účinky obměňovaných vzorců vzájemné závislosti v triádě*, I. V. Golubeva, I. M. Ivaňuk (Leningrad): *Efektivnost práce malých skupin*, L. N. Fomenko (Leningrad): *Výběr optimálních skupin ve výrobních podmínkách*.

Symposium potvrdilo vzrůstající zájem o problematiku malých skupin. Sociometrie je stále široce využívána k výběru lidí pro malé skupiny, pro zmapování skladby těchto skupin po stránce vzájemných emocionálních vazeb. Těžiště se však dnes zřejmě přesouvá od klasické sociometrie k otázkám skupinové dynamiky. Středem pozornosti se stává rozbor kooperace, interakce a komunikace.

Kromě uvedených čtyř symposií vystoupila sociálně psychologická problematika i v symposiích dalších: *Motivy a vědomí člověka*, *Problémy výzkumu osobnosti*, *Práce a osobnost* atd. Bohužel zdaleka ne všechny — často velmi důležité — příspěvky mohly být předneseny a prodiskutovány.² Pokud jde o sociální psychologii, bylo dohodnuto pořádání menších specializovaných mezinárodních konferencí.

Celkově svědčil kongres o velkém rozmachu sociální psychologie v současné době. Jak ukázalo jednání a jak potvrdily rovněž osobní rozhovory s pracovníky různých zemí, vznikají ve všech vyspělejších zemích specializované a dobře vybavené výzkumné instituce pro sociální psychologii. To je významné memento pro nás, kde zejména oddělení sociální psychologie Psychologického ústavu ČSAV nemá dosud základní podmínky pro rozvoj výzkumné práce. Poznatků z mezinárodního psychologického kongresu bude využito pro činnost našich pracovišť, zabývajících se sociální psychologií, i pro činnost sociálně psychologické sekce Československé psychologické společnosti.

Jaromír Janoušek

K začátkem priemyselnej sociológie

Buržoaznými revolúciami nastolená kapitalistická sociálnoekonomická formácia vytvorila základ pre rozvoj moderného spôsobu výroby. Feudálna rozdrobenosť bola vy-

striedaná vyššou kvalitou kooperovania výrobných síl, určujúcou sa stala kolektívna výroba. Reprodukčný proces v ekonomike sa realizoval vo väčších, menších i veľkých spoločenstvách ľudí. Nová ekonomická základňa spoločnosti intenzívnejšie determinovala rozvoj prírodných a spoločenských vied. V tom čase Marx vedecky formuloval kategórie výrobných síl a výrobných vzťahov. V 19. storočí sa začala vytvárať, diferencovať od iných spoločenských disciplín, sociológia. Jej hlavným predmetom záujmu sa stali existujúce a fungujúce ľudské pospolitosti.

Vedno s inštitucionalizovaním sociológie začal proces jej diferenciacie podľa špeciálnych oblastí vedeckých interesov o spoločenský život. Napriek tomu do 20. rokov nášho storočia nezasahovali sociologické záujmy do sféry materiálnej výroby, sociológia sa vždy zastavila pred bránami fabriek. Sociológovia ešte nespoznali tlak potrieb praxe na rozšírenie a špecializovanie sociologickej teórie a empirie v oblasti priemyslu. K tomuto poznatku došli náhodne, a nie sociológovia, ale ľudia z oblasti riadenia výroby a psychologovia z vysokej školy.

Centrum progresu výrobných síl po prvej svetovej vojne sa presunulo z Európy na americký kontinent. Tam najďalej pokročila priemyselná revolúcia a rozšírená reprodukcia kapitálu kládla veľké nároky na intenzívne využívanie celého komplexu výrobných síl, na zvyšovanie produktivity práce. V Chicagu, v meste Cherson, zamestnávali veľké telekomunikačné závody 30 000 ľudí. Okolo roku 1920 dostal sa podnik do situácie stagnovania výroby. Známe metódy zainteresovania pracujúcich na zvyšovaní produktivity práce nevedli k lepším výsledkom. Majstri, vedúci cechov a oddelení si sťažovali na neobdobrú pracovnú klímu poznačenú nezáujmom na zvyšovaní pracovných výkonov, na silnejúcu antipatičnosť zamestnancov k práci a napätosť vzťahov medzi ľuďmi. Vedenie podniku Western Electric sa rozhodlo uskutočniť pokus, ktorý v dejinách sociológie považujeme za vydarený experiment v spoločenských vedách, lebo položil základy sociológie priemyslu.

Experiment začal podrobným štúdiom vybranej skupiny piatich dievčat, ktoré pracovali na montovaní telefónnych relé. Pozornosť bola sústredená na zisťovanie vplyvu fyzických faktorov na výrobu. Skupina dievčat pracovala pod stálym lekárskeym dozorom, podrobila sa mnohým lekárskeym prehliadkam a testom. Experimentom boli hľadané najoptimálnejšie podmienky pracovného prostredia, organizácie práce a reprodukovania pracovných síl. Bol menený spôsob a intenzita osvetlenia pracoviska, teplota a vlhkosť vzduchu, dĺžka pracovnej doby, počet a trvanie pracovných prestávok, spôsob odmeňovania a výplaty miezd. Experimentá-

tori boli prvýkrát prekvapení, keď pri zníženom osvetlení dosiahla skupina dievčat vyššie pracovné výkony a po dvoch rokoch takýchto výskumov vzrástla produktivita práce o 40%. Výsledky vedecky posúdili pracovníci Harvardskej vysokej školy v čele s psychológom profesorom Mayo (1880 až 1949). Pozitívne stránky pokusu zaujali profesora tak, že sa rozhodol vo výskume pokračovať a v krátkom čase obrátil pozornosť zo strany skúmania fyzických činiteľov na stranu ľudských vzťahov, ktoré panovali v skupine piatich dievčat. Profesor Mayo zistil, že skupina bola organizovaným jednotným kolektívom, v ktorom vládli dobré interné a externé vzťahy, interesy formálnej a neformálnej skupiny neboli v disproporcii.

Profesor Mayo rozšíril experiment a výskum aj na druhú skupinu dvanástich pracovníkov, ktorí montovali z hotových dielcov panely. Tento kolektív bol tiež z hľadiska potrieb výroby dobre organizovaný, ale výsledky produkcie nezvyšoval v kvalite ani v kvantite. Skúmanie príčin umožnilo výskumníkom poznať pôsobenie zákonitostí, ktoré determinovali chovanie členov skupiny na základe nepísaného a nedeklarovaného kodexu, ktorý však napriek tomu bol uznávaný a dodržiavaný každým príslušníkom pracovného kolektívu. Jeho zásady možno približne vyjadriť takto: 1. neusiluj sa veľa pracovať, ak by si sa o to snažil, nebudeš mať dôveru ostatných v skupine, budeš „povýšencom“! 2. nepracuj nápadne málo, ak by si tak robil, nebudeš mať sympatie spolupracovníkov v skupine, budeš považovaný za „lenivca“! 3. nebud v úprimnom vzťahu s vedúcim skupiny, nehovor mu nič také, čo by mohol využiť na neprospech tvojich spolupracovníkov; ak to nebudeš rešpektovať, kolektív skupiny ťa odsúdi ako „pätolizáča“ a „zradcu“!¹

Sila sankcií tejto neformálnej skupiny bola pôsobivejšia než sila skupiny formálnej, než sila celej formálnej hierarchie správy a vedenia závodu.² Experiment a skúsenosť potvrdili silu neformálnej (prvotnej) pracovnej skupiny.

Harvardská vysoká škola založila oddelenie „ľudských vzťahov“, ktoré viedol profesor Mayo. V čase svetovej hospodárskej krízy vydal svoje prvé sociologické dielo *Ľudské problémy industriálnej civilizácie* a neskôr *Sociálne problémy industriálnej civilizácie*. Mayo, filozoficky obmedzený idealistickým svetozorom a metafyzickou metódou, vyslovuje veľké znepokojenie: „Chaos utrpenia a zlosti... ovládol našu niekedy hrdú civilizáciu,“ napísal v roku 1945. Príčinu nevidí v základnom antagonistickej protirečení, ale v rozvinutej technike. „Následky narušenia rovnováhy medzi rozvojom technických a sociálnych znalostí v spoločnosti sa ukázali katastrofálnymi.“³ Východisko vidí v organizovaní novej „živej

spolupráce“ a obracia sa k technokratom. Sila inžinierov a vzdelaných manažérov môže už v cechoch očkovať „ducha kolektívu“. Manažéri a inžinieri sa majú okrem svojich technických a ekonomických odborností stať špecialistami v narovnávaní vzťahov medzi ľuďmi. Konflikty v spoločnosti označuje ako „chorobu spoločnosti“, spoluprácu, harmóniu ľudských vzťahov ako príznak „sociálneho zdravia“, a protest proti existujúcemu spoločenskému poriadku ako „sociálnu anomáliu“. Pramene konfliktov neľadá v nevyhovujúcom ekonomickom usporiadaní spoločnosti, ale v psychických komplexoch. Hovorí, že treba preinventarizovať rysy ľudskej psychiky a stimulovať správanie ľudí na takých vlastnostiach ako ctižiadost, potreba spoločenského uznania, úsilie o kariéru, o spolupatričnosť, doporučuje sledovať a využívať náboženské city, potrebu vlastného prejavu a tiež možnosti využiť radosť, ktorú spôsobuje proces práce. Mayo kladie dôraz na prácu s ľuďmi v malých neformálnych skupinách, na ich vzdelávanie, pretože na tom závisí spokojnosť pracujúceho človeka. Užitárne interesy kapitalistickej industrializácie spoločnosti využili výsledky Mayových experimentov, vedeckých záverov a vytvorili priaznivé podmienky pre rozvoj sociológie priemyslu.

Vedecký prínos experimentu realizovaného pred 46 rokmi v telekomunikačných závodoch pod vedením profesora Maya je v tom, že objavil zákonitosť, na základe ktorej v každej formálne ustanovenej pracovnej skupine objektívne vzniká, jestvuje a funguje neformálna skupina, ktorá mocne ovplyvňuje život a činnosť celej pracovnej skupiny. Tak bolo možno vysloviť ďalší vedecký poznatok, že objem výroby závisí na spokojnosti ľudí s prácou, na postoji k práci, čo závisí od neformálnej štruktúry pracovnej skupiny a v nej platného nepísaného kodexu. S týmito faktami dnes počítajú oba typy industriálnej spoločnosti, priemyselná sociológia je jednou z vedeckých disciplín v teórii vedeckého riadenia súčasnej vyspelej kapitalistickej a socialistickej spoločnosti.

Viliam Leschnitzký

Jan Tauber: Třikrát za sociologii venkova v roce 1966

Ve dnech 17.—30. března 1966 jsem navštívil Sovětský svaz (na pozvání Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí v Moskvě), abych zde přednášel o současné československé sociologii venkova. Ve dnech 20. června—2. července jsem se zúčastnil Světové konference o pozemkových reformách v Římě a konečně ve dnech 10. srpna až 5. září byl jsem hostem svých vědeckých přátel v Anglii a Irsku a využil jsem této příležitosti k tomu, abych se zúčastnil kon-

¹ V tomto sdělení vycházím proto především z oficiálního programu symposií, aby přehled byl úplnější.

¹ J. Brown: *The Social Psychology of Industry*. London, 1959.

² L. Baritz: *The Servants of Power*. Middletown, 1960, s. 93.

³ E. Mayo: *The Social Problems of an Industrial Civilization*, Boston 1945.